

Fouten in de som of De stuiptrekkingen van de psychologische roman.

Ward Ruyslinck, in *Nieuw Vlaams Tijdschrift*, 1958.

Toen ik zowat veertien jaar was en, gewapend met een krijstift die vochtig was van mijn zweetvingers, mijn eerste algebraïsche opgaaft op het schoolbord becijferd en beletterd had, stond de Vijfkilo (op zijn naamkaartje : Tienpondt, leraar in de wiskunde) achter mijn rug minachtend te gnuiven. Hij duwde me opzij, likte aan zijn duim en gebruikte die als een soort van miniatuur-spons om in mijn som meer dan één component uit te wissen. Ten slotte gaf hij nog een extra likje en ook van de algemene uitkomst bleef niets dan een natte veeg over.

Welnu, misschien hebben wij in de literatuur ook iemand met een natte vinger nodig om de foutieve uitkomst, waartoe een jarenlange evolutie (én stilstand) in de psychologische roman geleid heeft, meedogenloos uit te wissen. Of is het soms weinig beminnelijk ten opzichte van degenen die zopas nog een haast onuitputtelijke hamstervoorraad van complexen en fixeringen hebben verzameld, te beweren dat de klier, die nu sedert ongeveer dertig jaar onze psychologische roman van stimulerend vocht voorziet, bezig is te verdrogen? Er is een tijd van komen, er is een tijd van gaan, en de tijd van 'Komen en gaan', eertijds op zijn tijd gekomen en welgekomen, is nu gegaan. Roelants indrukwekkend romandebuut was op het leeg zwart bord een verblindende opgaaft – het leek gemakkelijk, de weg was geëffend, Freud mit uns! – maar de erfgenamen met de krijstift en de zweetvingers hebben vaak gefaald. Hoe en waar zij faalden, is een vraag die beter door de literairhistorici kan beantwoord worden.

Dat het lezend publiek zich echter langs om meer van de psychologische roman afkeert, is op zichzelf reeds een veeg teken. Het mag een waarschuwing zijn, alhoewel misschien geen doorslaand bewijs. Hoe dan ook, dit is duidelijk: dat de tijd gekomen is om afscheid te nemen van de stuiptrekkende psychologische roman. Wij zijn Freud en de Freudianen dankbaar om het verruimde inzicht (sommigen zeggen: het verengde inzicht) dat zij ons gebracht hebben in de moderne mens met zijn ziekelijke afwijkingen en overgevoelige zenuwcentra, maar, zoals Jean Rostand in zijn *Pensées d'un Biologiste* schreef: 'il n'est pas bon que l'écrivain joue au savant ni le savant à l'écrivain'. En dit is mogelijk wel één van de oorzaken die de verschrompeling van de psychologische roman verklaren: men kan de resultaten van een wetenschappelijk onderzoek niet omzetten in literaire capaciteit zonder ofwél de wetenschap ofwél de literatuur onrecht aan te doen. Beide behoren tot een verschillende bloedgroep, symbiose is vrijwel uitgesloten. Rostand geeft toe : 'mais il n'est pas interdit à l'écrivain de savoir, ni au savant d'écrire'. Doch hiermee zijn dan ook tamelijk nauwkeurig de grenzen afgebakend.

Het is een gemeenplaats geworden te constateren, dat de moderne romancier geen levende geloofwaardige mensen in zijn werk projecteert, maar typegevallen uit de fichiers van Freud, Adler en Jung. En al moge deze gemeenplaats een wapen zijn in de handen van degenen die bij het scheppingsverhaal zweren, zij bevat ook logische besluiten voor wie in de mens een biologisch wezen erkent.

Onze romanciers vergeten voornamelijk dat het hun taak niet is een synthese van de mens te geven, maar van het hele leven. Zij vergeten dat de mens een natuurlijke eenheid vormt met

zijn omgeving, dat deze hem op vaak diepgaande wijze beïnvloedt. De omgeving waarin de mens evolueert is meer dan een background, een schouwburgdecor – de natuur, de dingen en verschijnselen in het dagelijks leven maken deel uit van de grote motorische orde waarin ook de mens zich beweegt. Deze eenheid is onverbreekbaar en de psychologen hebben de mens hieruit alleen afgezonderd (voor zover zij dit nodig geacht hebben) om zich te kunnen concentreren op zijn gedragingen. Maar oorzakelijk en wérkelijk is de mens niet weg te denken uit de wereld die hem laaft en voedt, hem van lucht en licht voorziet, hem optilt en neerdrukt en die zijn stemmingen bepaalt. En het is de taak van de romancier, veeleer dan van de wetenschappelijke onderzoeker, de verbanden te zien en aan te voelen tussen de verschillende levensverschijnselen.

Dit is waarachtig geen pleidooi voor een terugkeer naar de natuur – dit soort romantiek hoort thuis in het panopticum – maar een waarschuwing tegen de beperkte gezichtseinder. Een schrijver die zich alleen voor de mens interesseert, is als een aanhanger van de mystieke sekte die door een aandachtig beschouwen van de eigen navel meende tot een verheerlijkt inzicht van de goddelijke waarheden te kunnen komen. Een dergelijke bekrompenheid ontnemt aan de literatuur haar visionaire kracht, haar multidimensionaal karakter, haar ontstellende echtheid, ja zelfs haar reden van bestaan.

Betekent dit alles dat wij moeten teruggaan, terug naar de eerste fout in de som? Het mag ons desnoods niet afschrikken : teruggaan betekent dikwijls vooruitgaan. Wij moeten de homunculus, het onverteerbare laboratoriumproduct dat wij uit grote honger ingeslikt hebben, weer uitspuwen en naar nieuwe mogelijkheden uitzien – volgens Rostand minder directe mogelijkheden: ‘Nous savons que, pour des raisons qui tiennent à son principe, le microscope est parvenu à la limite de son pouvoir grossissant. De même, en littérature, l’analyse psychologique. Ici comme là, les découvertes à venir réclameront des méthodes moins directes.’